

РОЗДІЛ 4. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ФОРМУВАННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ ТА МЕДІАОСВІТА СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

FORMATION OF MEDIA CULTURE AND MEDIA EDUCATION OF SENIOR PRESCHOOLERS

Нинішнє суспільство характеризується особливим поширенням різного роду медійних загроз. Не викликає заперечень той факт, що сучасні діти виявляють особливий інтерес до цифровізації, тому розпочинати процес формування дитячої медіаграмотності доцільно вже в дошкільний період.

Освітній напрям Базового компоненту дошкільної освіти «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» безпосередньо зорієнтовує педагогічного працівника на ознайомлення дошкільника з медіаресурсами й медіатехнікою та їх використанням в освітньому процесі.

У наукових розвідках автори подають визначення ключових понять теми, окреслюють завдання, мету, основні напрямки розвитку медіаосвіти, позитивні та негативні прояви впливу медіа на свідомість дитини, формулюють запобіжники цього негативного впливу й т. ін. Не менш важливу увагу приділено науковцями й потенціалу медіа в умовах дошкільної освіти.

Мета статті – вивчити погляди науковців на питання формування медіакультури та медіаосвіти старших дошкільників. З'ясувати значення та сутність ключових понять теми. Визначити позитивні та негативні прояви медіа в розвитку дитини-дошкільника.

21 квітня 2016 року схвалено нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Головною метою медіаосвіти є формування медіакультури особистості в середовищі значущих для неї спільнот. Головними завданнями медіаосвіти є сприяння у формуванні медіаінформаційної грамотності; медіаімунітету особистості, що має протистояти агресивному медіасередовищу і деструктивним медіа впливам; рефлексії та критичного мислення.

Як і будь-який інший метод чи засіб навчання, медіа має свої беззаперечні позитивні сторони: активізація дитячої пам'яті та уваги, формування в дошкільників друбно-моторики та розвиток м'язів пальців рук. Однак, крім позитиву, медіапростір може справляти й негативний вплив на розвиток дитини: її психічне, соціальне й духовне та особливо фізичне здоров'я.

Важливим аспектом формування медіакультури є тісна взаємодія вихователів та батьків. Первинно саме з сім'ї діти вчаться використовувати та сприймати медіаінформацію.

Отже, питання медіакультури та медіаосвіти старших дошкільників є актуальним та привертає увагу сучасних дослідників (науковців і практиків). Формування медіакультури дітей дошкільного віку регулюється нормативними документами в галузі освіти, зокрема Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні. Медіакультура в межах закладу дошкільної освіти формується засобами педагогічного впливу на дитину, тобто медіаосвіти. Використання медіа в освітньому процесі має низку позитивних проявів і широкі можливості: активізація уваги дитини, розвиток уяви, стійкий інтерес до поданого матеріалу та ін. Однак, як засвідчили дослідження в цьому контексті, надмірне та бездумне використання медіа може зашкодити розвитку дитини, її фізичному, психічному та соматичному здоров'ю. З метою уникнення цих недоліків вихователів слід чітко усвідомлювати мету використання медіа в освіті, робити це майстерно та дозовано.

Ключові слова: старші дошкільники, медіа, медіаосвіта, медіакультура, дошкільна освіта.

Today's society is characterized by a special spread of various media threats. There is no denying the fact that modern children show a special interest in digitalization, so it is advisable to start the process of forming children's media literacy in the preschool period.

Educational direction of the Basic component of preschool education «Child in the sensory-cognitive space. Computer Literacy» directly directs the pedagogical worker to acquaint the preschooler with media resources and media technology and their use in the educational process. In scientific research, the authors provide definitions of key concepts of the topic, outline tasks, goals, main directions of media education, positive and negative manifestations of media influence on the child's consciousness, formulate safeguards for this negative impact, etc. Researchers also pay close attention to the potential of the media in the context of preschool education.

The purpose of the article is to study the views of scientists on the formation of media culture and media education of senior preschoolers. Find out the meaning and essence of the key concepts of the topic. Identify the positive and negative manifestations of the media in the development of the preschool child.

On April 21, 2016, a new version of the Concept for the Implementation of Media Education in Ukraine was approved. The main goal of media education is the formation of media culture of the individual in the environment of important communities. The main tasks of media education are to assist in the formation of media information literacy; media immunity of the individual, which must resist the aggressive media environment and destructive media influences; reflection and critical thinking.

Like any other method or means of learning, the media has its undeniable positive aspects: the activation of children's memory and attention, the formation of friendly motor skills in preschoolers and the development of finger muscles. However, in addition to the positive, the media space can have a negative impact on the development of the child: his mental, social and spiritual and especially physical health.

An important aspect of the formation of media culture is the close interaction of educators and parents. It is from the family that children learn to use and perceive media information.

Thus, the issue of media culture and media education of senior preschoolers is relevant and attracts the attention of modern researchers (scientists and practitioners). The formation of media culture of preschool children is regulated by regulations in the field of education, in particular the Concept of the introduction of media education in Ukraine. Media culture within the preschool institution is formed by means of pedagogical influence on the child, i.e. media education. The use of media in the educational process has a number of positive manifestations and wide opportunities: activation of the child's attention, development of imagination, sustained interest in the presented material, etc. However, research in this context has shown that excessive and thoughtless use of the media can impair a child's development, physical, mental and physical health. In order to avoid these shortcomings, the educator should be clearly aware of the purpose of using the media in education, do it skillfully and in moderation.

Key words: senior preschoolers, media, media education, media culture, preschool education.

УДК 373.2:316.774
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/2.29>

Іншаков А.Є.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного
університету

Іншакова І.Є.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Нинішнє суспільство характеризується особливим поширенням різного роду медійних загроз. Наприклад, почасти спостерігаємо маніпуляційні дії зі свідомістю, що надходять з медіапростору, неправдива інформація, небезпека знайомства з сумнівними особистостями, поява залежності від медіапростору, провокування страхів, невдоволення, жорстокості, насильства тощо. У зв'язку з цим дедалі більшої актуальності набуває питання вивчення медіаосвіти як суспільного явища, насамперед для дітей, оскільки спостерігаємо постійне зменшення віку дитини, коли вона вперше стикається із засобами масової комунікації. Медіасередовище, з огляду на сказане, має широкий пізнавальний, соціокультурний та розвивальний потенціал.

За твердженням дослідників, розпочинати процес формування дитячої медіаграмотності доцільно вже в дошкільний період. Це пояснюється тим, що надалі, в підлітковому віці, виникне необхідність докорінно трансформувати стиль поведінки в медіасередовищі, тобто певним чином перевиховувати дитину та коригувати її навички медіаграмотної поведінки. Сьогодні погляд дитини на світ та явища, що в ньому відбуваються, значною мірою залежить від того, як усе це подається до сприймання в тому числі й засобом медіа. Медіа надають різнобічну інформацію про світ та практичні наочні зразки певного стилю життя і діяльності людини, формують життєві цінності дитини дошкільного віку. Тож особливим аспектом формування медіаграмотної особистості дитини стає медіаосвіта. Шляхами подолання негативних проявів медіа має стати формування в старших дошкільників навичок орієнтування в медійному просторі та їх залучення до медіадіяльності. Отже, в такий спосіб, медіаосвіта стане цілком логічним елементом освітнього дитячого середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Враховуючи актуальність порушеного питання, низка вітчизняних та зарубіжних науковців активно вивчають питання формування медіаграмотності дітей та підлітків, наприклад: А. Анджеєвська, Ю. Беднарек, К. Біницька, В. Вебер, Я. Гайда, О. Волошенюк, А. Волошина, А. Єрмоленко, Т. Іванова, Л. Кульчинська, Р. Кьюбі, К. Левківський, І. Мицишин, Дж. Поттер, О. Мороз, Л. Найдьонова, І. Носаченко, Л. Оршанський, Д. Семенецька, С. Шумаєва та ін.

У наукових розвідках автори подають визначення ключових понять теми, окреслюють завдання, мету, основні напрямки розвитку медіаосвіти, позитивні та негативні прояви впливу медіа на свідомість дитини (деструктивний медіаінформаційний вплив), формують запобіжники цього негативного впливу й т. ін. Питання впливу засобів масової інформації на особистість дитини вивчав

класик педагогічної думки В. Сухомлинський, а також ціла плеяда інших вітчизняних дослідників (А. Зайцева, Т. Поясок, В. Скотний, Н. Темех, Л. Чорна, С. Шандрук тощо). У перерахованих наукових дослідженнях зацентровано увагу в тому числі на недостатній увазі з боку педагогів до питання застосування медіа в освітньому процесі та низький виховний потенціал значної частини медіаресурсів.

Не менш важливу увагу приділено науковцями й потенціалу медіа в умовах дошкільної освіти. Це порівняно нова галузь педагогічного дослідження, що потребує подальшого вивчення й узагальнення. З-поміж дослідників, що звернули увагу на позитивні функції медіа в освіті, виокремимо К. Крутій, Т. Степанова, І. Улюкаєва та ін. Питання медіаосвіти дітей дошкільного віку відображені в дослідженнях українських учених (Н. Гавриш, Р. Кондратенко, О. Кравчишина, К. Крутій, О. Олійник, О. Полєвікова, О. Соцька, Т. Чашка тощо). О. Алексєйчик, С. Василюк, О. Голюк, О. Качура, О. Полєвікова та ін. довели необхідність формування медіаграмотності старших дошкільників засобом тісної взаємодії освітнього закладу та родини дитини.

Мета статті – вивчити погляди науковців на питання формування медіакультури та медіаосвіти старших дошкільників. З'ясувати значення та сутність ключових понять теми. Визначити позитивні та негативні прояви медіа в розвитку дитини-дошкільника.

Виклад основного матеріалу. Базовий компонент дошкільної освіти містить методіку медіаосвіти дошкільників, що простежується в різних освітніх лініях. Наслідком медіаосвіти є створення різного роду медіапродуктів, таких як діафільми, відеосюжети, мультфільми, реклама тощо. У дошкільній освіті це дозволяє педагогові поєднувати стандартні форми проведення занять із упродовженням новітніх форм роботи, залучати творчі завдання, в процесі яких дошкільник зможе аналізувати та інтерпретувати медіатексти. Наступним етапом роботи буде формування вміння дитини до створення власної медіапродукції, що стане втіленням її продуктивно-творчої діяльності: мультфільм з дитячим озвучуванням, рекламний відеоролик, відеокнижка тощо.

Освітній напрям Базового компоненту дошкільної освіти «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» безпосередньо зорієнтовує педагогічного працівника на ознайомлення дошкільника з медіаресурсами й медіатехнікою та їх використанням в освітньому процесі. Комп'ютер, як допоміжний засіб розвитку дитини, стає неодмінною складовою навчально-виховного процесу. Надважливим завданням закладу дошкільної освіти є ознайомлення дитини з комп'ютерною технікою, формування навичок

її безпечного використання, дотримання гігієнічних вимог при користуванні такою технікою та забезпечення інформаційної безпеки від різного роду негативних впливів на свідомість вихованців [1]. Перш за все необхідно з'ясувати визначення змісту основних понять медіаосвіти. Цю трактовку знаходимо в оновленій Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [4], довідковій літературі, словниках та наукових розвідках.

21 квітня 2016 року Президія Національної академії педагогічних наук України схвалила нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Розроблення, прийняття та подальше впровадження нової редакції Концепції впровадження медіаосвіти в Україні є вагомим складником модернізації системи освіти, що сприятиме побудові в країні інформаційного та громадянського суспільства. Головною метою Концепції, як зазначено в цьому документі, є сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти, що має стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку й консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії, всебічно підготувати дітей і молодь до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формувати у громадян медіаінформаційну грамотність і медіакультуру відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей [4]. У цій же Концепції подаються визначення ключових термінів і понять:

Медіаосвіта – це частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [4].

Медіакультура – культура сприймання і виробництва соціальними групами та соціумом у цілому сукупності інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, технологій комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передавання інформації. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки [4].

Медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа [4].

Медіаінформаційна безпека особистості – забезпечення комфортних і розвивальних

емоційно-когнітивних переживань особистості у її взаємодії з медіапростором для реалізації життєвих завдань і цінностей, частина гуманітарної безпеки [4].

У тому випадку, якщо медіа має негативний вплив на особистість дитини, можна говорити про деструктивний медіаінформаційний вплив – тобто вплив різноманітного медіаконтенту (інформація та деструктивно спрямовані способи її подання), специфічною ознакою якого є психологічно руйнівний, травматичний, небезпечний зміст повідомлення та/або форми передавання, які мають високий рівень медіаризиків, тобто можуть завдати шкоди здоров'ю, розвитку та психологічному благополуччю людини, зокрема дитини певного віку [4].

Головною метою медіаосвіти є формування медіакультури особистості в середовищі значущих для неї спільнот (малих груп, родин, навчальних і виробничих колективів, місцевих громад тощо). Головними завданнями медіаосвіти є сприяння у формуванні медіаінформаційної грамотності; медіаімунітету особистості, що має протистояти агресивному медіасередовищу і деструктивним медіа впливам; рефлексії та критичного мислення, які забезпечують свідоме споживання медіапродукції і саморегуляцію взаємодії з медіа; здатності до медіаторчості для компетентного і здорового самовираження особистості та реалізації її життєвих завдань, розвитку патріотизму, української ідентичності, згуртованості, солідарності.

Медіаосвіта має низку форм своєї реалізації, що складається також і з дошкільної медіаосвіти, яка характеризується високим ступенем інтегрованості та спрямована на естетичний та інтелектуальний розвиток особистості дитини, її захист від агресивного медіасередовища (наприклад, від так званого інформаційного «сміття», невідповідних віковим можливостям психіки дитини інформаційних впливів, зокрема продукції, що містить елементи насильства, жажів, еротики тощо), уміння використовувати адаптовану відповідно до вікових норм медіапродукцію [4].

Термін «медіа» (з лат. *medium* – той, що знаходиться в середині, займає проміжну позицію) в англійській мові визначається як посередник: засіб або спосіб комунікації, отже, медіа – це щось, що є посередником між тим, хто надає інформацію, і тим, хто її отримує. Медіа також розуміють і в іншому аспекті: як предмети та пристрої, що ретранслюють інформацію засобом слів, звуків та образів [6, с. 51].

У Словнику української мови подано трактування поняття «медіазасіб», під ним розуміється засіб поширення інформації, що характеризується: спрямованістю до масової аудиторії; загальнодоступністю; корпоративним характером виробництва і поширення інформації [8].

Дослідниця медіапростору Т. Чашка виокремила шість найпоширеніших видів медіа, що використовуються в закладі дошкільної освіти в роботі зі старшими дошкільниками: фотографії та листівки; книжкова графіка й ілюстрації, мультфільми та відеоказки; мультимедійні презентації, аудіоказки, музика, аудіозапис звуків тощо [9, с. 98].

Як зазначає Т. Чашка, саме «через медіатворчість дошкільнята реалізують здатність пізнавати образну специфічність мистецтва, охоче втілюють у творчих завданнях власні інтереси, уподобання, набутий мистецький досвід діяльності, сприйняття й відтворення прекрасного. Сприйняття та розрізнення кольорів, розуміння їх значення в медіатексті відіграють велику роль у розпізнаванні зображень, предметів, об'єктів навколишнього світу, вони дозволяють дошкільникам сприймати більшу кількість інформаційних ознак» [2].

Надзвичайно важливим завданням в освітньому процесі є суворе дотримання основних правил у використанні медіа: а) перетин медіаосвітніх і методичних цілей. Вихователь має чітко усвідомлювати мету перед уведенням медіа в хід заняття, органічно поєднувати це введення з програмовим змістом. Уміти використовувати різні форми роботи з групою дітей (індивідуальну та групову); б) орієнтація дошкільників на сприйняття медіатексту. Під цим маємо на увазі добір вихователем до матеріалу, що пропонується до вивчення, низки запитань, що спонукало б дітей до сприйняття інформації; в) власне робота з медіатекстом. Використання медіатекстів розглядається з позицій виявлення їх інформаційно-освітніх можливостей [5, с. 8–9].

Як і будь-який інший метод чи засіб навчання, медіа має свої беззаперечні позитивні сторони: активізація дитячої пам'яті та уваги, оскільки цікавий і яскравий матеріал мимоволі сприяє дитячій активізації. Окрім того, маніпуляційні дії з комп'ютером сприяють формуванню в дошкільників друбною моторики та розвитку м'язів пальців рук, адже під час використання навчальних або розвиваючих ігор на комп'ютері необхідно натискати ті чи ті клавіші.

Однак, крім позитиву, медіапростір може справляти й негативний вплив на розвиток дитини. Дослідники І. Кіндрат, К. Крутій, О. Петрунько, О. Янкович та ін. звернули увагу на негативні прояви використання медіа. Зокрема, Ю. Семеняко дійшла до висновку, що медіа мають негативну дію на всі складники здоров'я дитини дошкільного віку: психічне, соціальне й духовне та особливо фізичне, бо в дошкільному віці відбувається розвиток усіх систем організму. Спираючись на праці І. Кіндрат, вона зазначала: «тривала робота за комп'ютером негативно позначається на багатьох функціях дитячого організму: нервовій діяльності, ендокринній, імунній та репродуктивній системах,

органах зору й кістково-м'язовому апараті, тому недотримання санітарних норм використання комп'ютера може стати причиною загального нездужання; захворювань органів зору; погіршення зосередженості та працездатності; захворювань опорно-рухового апарату; гіподинамії» [3, с. 97; 7, с. 87–88].

Важливим аспектом формування медіакультури є тісна взаємодія вихователів та батьків. Первинно саме з сім'ї діти вчаться використовувати та сприймати медіаінформацію. Через вікові особливості, а це вкрай важливо донести до батьків, дошкільники ще не в змозі реально оцінювати достовірність інформації та її безпечність. З метою зниження названих ризиків у батьків є можливість обмежувати контакт дитини в медіасередовищі безпосередньо або ж за допомогою відповідних програм і додатків, що встановлюються безпосередньо на пристрій, до якого дитина має доступ. Бажано створити атмосферу довіри між батьками й дитиною, щоб остання завжди мала можливість без остраху з будь-яких питань, що її турбують, звернутися особисто до них, а не шукати інформацію деінде.

Висновки. Отже, питання медіакультури та медіаосвіти старших дошкільників є актуальним та привертає увагу сучасних дослідників (науковців і практиків). Формування медіакультури дітей дошкільного віку регулюється нормативними документами в галузі освіти, зокрема Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні. Медіакультура в межах закладу дошкільної освіти формується засобами педагогічного впливу на дитину, тобто медіаосвіти.

Використання медіа в освітньому процесі має низку позитивних проявів і широкі можливості: активізація уваги дитини, розвиток уяви, стійкий інтерес до поданого матеріалу та ін. Однак, як засвідчили дослідження в цьому контексті, надмірне та бездумне використання медіа може зашкодити розвитку дитини, її фізичному, психічному та соматичному здоров'ю. З метою уникнення цих недоліків вихователів слід чітко усвідомлювати мету використання медіа в освіті, робити це майстерно та дозовано. У такому разі процес формування медіакультури старших дошкільників здійснюватиметься органічно, послідовно, педагогічно доцільно та не справлятиме негативних наслідків на формування дитячої особистості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція) від 12.01.2021. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Казки і фарби: парціальна програма розвитку творчих здібностей дітей 4–6 років на заняттях із

малювання з використанням елементів медіаосвіти. Т. Чашка; за заг. ред. О. В. Волошенко, Г. А. Дегтярьової, В. Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2018. 204 с. URL: https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/Kazky_i_farby_2019.pdf

3. Кіндрат І. Вплив сучасного медіапростору на формування світоглядних уявлень дитини дошкільного віку. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 13 (272). Ч. III. 2013. С. 97–110.

4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/>.

5. Медіаграмотність і критичне мислення в закладі дошкільної освіти : навчально-методичний посібник / за редакцією О. В. Волошенко, В. Ф. Іванова, Г. А. Дегтярьова. Київ : ЦВП, 2020. 79 с.

6. Петрик Л. Методичні можливості застосування медіазасобів на уроках іноземних мов. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10 (Ч. 2). С. 48–54.

7. Семеняко Ю. Вплив інформаційного простору на особистість дитини-дошкільника. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи* : матер. Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 березня 2016 р.). Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. С. 82–93.

8. Словник української мови в 11 т. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh

9. Чашка Т. Розвиток мовлення дошкільників засобами медіа. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи* : матеріали Четвертої міжнародної науково-практичної конференції (18–19 березня 2016 р.). Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. С. 93–108.